

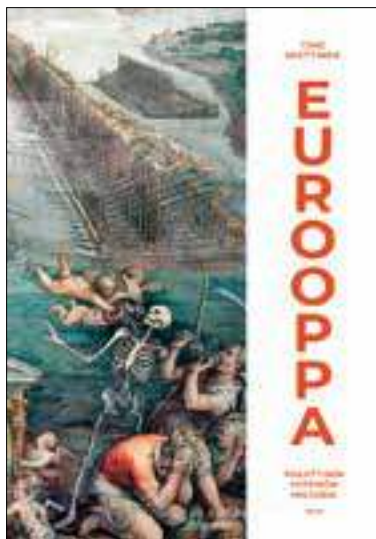
JUSSI JAAKKOLA

Filosofisesti historiasta, historiallisesti filosofiasta

Timo Miettinen, *Eurooppa – poliittisen yhteisön historia*. Teos, Helsinki 2021. 288 s.

Julkisessa keskustelussa Euroopan poliittista todellisuutta hahmotetaan enenevästi suhteessa Euroopan unioniin. Julkisuudessa unioni on myös muodostunut korostuneen politisoituneeksi kysymykseksi, eikä sen muotoutuminen ole enää pelkistettävissä kansalaiskeskustelusta irralliseen ja teknokraattiseksi miellettyyn sääntelykehitykseen. Poliittinen debatti Euroopan integraatiosta on herättänyt kysymyksen, missä määrin keskustelussa tiedostetaan niitä syvätason ideoita ja merkityskerrostumia, joita pintatason käsitykset integraation suunnasta ja rajoista heijastavat. Esimerkiksi Robert Menassen kansainvälinen menestysromaanin *Die Hauptstadt*¹ (2017) näyttäytyy poliittista kuvittelukykyä koettelevana seikkailukertomuksena kadotetun Eurooppa-idean metsästyksestä. Eurooppaa poliittisena projektina hahmottavan keskustelun alkeiskysymys onkin, mistä historiallisista ideoista koostuu maaperä, josta integraatiota koskevat arvostelmat versovat. Tehtäväksi nousee nykyisyyden poliittista kuvittelukykyä kehystävien ajattelutraditioiden historiallinen kartoittaminen ja poliittisen muistin rakentaminen tätä aatehistoriallista taustaa vasten.

Timo Miettisen teos *Eurooppa – poliittisen yhteisön historia* on filosofis-historiallinen syväasukellus Eurooppaa poliittisena yhteisönä kannatelleisiin ideoihin. Ideoiden kehitystä seurataan antiikin Kreikasta toisen maailmansodan kynnykselle. Teoksen lähtökohtana on, että Euroopan yhteisyys ei ensisijaisesti paikannu esipoliittisesti jaettuun sosio-kulttuuriseen perintöön vaan poliittisen alueelle. Olennaista on keskittyä ajattelutapoihin ja ideoihin sekä niiden muovaamiin rakenteisiin ja käytäntöihin, joilla poliittis-kol-

lektiivisten yksiköiden eroavaisuuksia on hallittu hajautuneessa ja valtarakenteeltaan moninapaisessa yhteisössä. Juuri näissä ideoissa ilmenee se, minkä on mielletty pitävän koossa kunkin aikakauden Eurooppaa poliittisena yhteisönä ja muodostavan sen yhteyden. Tämä näkökulma ei palaudu kysymykseen, millä kriteereillä – kuten jaetun kielen, yhteisen historian tai tahdonvaraisen poliittisen sitoumuksen perusteella – yksilöt tulevat osaksi yhteisöä. Tarkastelu on rakenteellisempaa ja keskittyy poliittisten yhteenliittymien välisiin suhteisiin. Tästä huolimatta teos ei sivuuta yksilöä. Esimerkiksi ideaalia kansainvälisestä taloudesta Eurooppaa yhdistävänä rakenteena olisi vaikeata hahmottaa jäännöksettömästi ilman rooleja, jotka kansainvälisen talouden järjestelmässä on varattu yksilösubjekteille.

Paikoitellen teos jättää avoimeksi, ovatko sen keskiössä Eurooppaa poliittisena yhteisönä jäsentävät ideat vai laajempaa poliittista yhteisöä koskevat eurooppalaiset ajatukset. Osaltaan ero ei kuitenkaan ole ratkaiseva, sillä kirjan

johtajatuksen mukaan Eurooppa on historian kuluessa mielletty universalistisesti: sen on nähty toteutuvan yleispätevää järjestystä, joka ei tunnusta maantieteellisiä rajoja eikä siten ole vain yksi vaihtoehtoinen ja satunnainen sosiaalinen järjestys. Universalistisiin ideoihin kiinnittyvänä Eurooppaa ei ole rajattu muusta maailmasta erilleen, ja nämä ideat ovat rakentaneet käsitystä Euroopasta yleismaailmallisen rajattomana poliittisena kehityksenä. Mitä lähemmäs 1900-lukua teos etenee, sitä selkeäpiirteisemmin ajattelun teemaksi kuitenkin piiryy nimenomaan Eurooppa.

Teoksessa ideoita havainnoidaan ennen kaikkea filosofisista ja teoreettisluonteisista kirjoituksista käsin. Tärkeä painotus kuitenkin on, että ideat eivät elä ainoastaan kirjoissa. Ideoiden yhteyttä niin sanotun reaali maailman poliittiseen järjestäytymiseen kuljetetaankin jatkuvasti mukana. Yhtäältä tämä ilmenee siten, että filosofiset ideat ymmärretään kontekstuaalisesti. Niiden konteksti ei tällöin tyhjenny filosofian historiaan vaan kattaa historian laajempaa poliittis-yhteiskunnallista muutoksena. Filosofiasakin ideat kehittyvät vastauksina politiikan neuvottomuuksiin, joita ne pyrkivät ylittämään tai joihin annettuja vastauksia ne legitimoivat. Toisaalta ideoilla on muovaava ja produktiivinen rooli reaali maailman poliittisessä kehityksessä. Ne eivät ole ainoastaan jälkikäteisiä vastauksia poliittisen todellisuuden ristiriitoihin vaan kehystävät valintoja ja luovat horisontin, jonka pohjalta poliittisen todellisuuden ristiriidat merkityksellistetään ja jossa tietyt vastaukset ristiriitoihin näyttäytyvät mahdollisina. Tällaisena kirja antaa lähtökohtia jatkokysymyksille: Mikä on filosofisten ideoiden poliit-

”Erityisen avartavaa luettavaa kirja on niille, jotka haluavat ymmärtää oman aikamme poliittisten käsitteiden juuria ja sitä, millaisia hiljaisia sitoumuksia ja olettamuksia arvostelmat esimerkiksi Euroopan nykyintegraatiosta kuljettavat mukanaan.”

tista todellisuutta muovaava rooli, ja millaisia funktioita niillä on sen kehityksessä? Ovatko ideoiden vaikutustavat samanlaisia aikakaudesta toiseen? Kuinka ne mahdollisesti muuttuvat? Koska kirjan yhtenä tavoitteena on luonnostella sen ideahorisontin syntyä, joka kehystää toisen maailmansodan jälkeistä Euroopan integraatiota, se antaa mahdollisuuden pohtia, millaisia funktioita ideoilla tuli olemaan reaalisen yhdentymiskehityksen määrittäjinä.

Mieltisen mukaan poliittista yhteisöä määrävät ideat on usein esitetty oikeuteen, talouteen tai historiaan liittyen. Näiden alueiden myötä aatehistoriasta avautuu rikas kuva, joka huomioi paitsi eri alueita koskevien ideoiden keskinäisen painoarvon ajallisen vaihtelun myös niiden kerrostuneisuuden poliittisissä hahmotustavoissa. Laajan ja näkemyksellisen historiajäsenyyksen yhteydessä on aina tehtävä valintoja, ja mielekkäitä valintoja on monia. Yksi teoksen painopisteistä on oikeuden ja valtiosuvereniteetin kehityksessä. Kirjan sisäisestä näkökulmasta voidaan kysyä, olisiko valtiosääntöoikeudellisen ajattelun (konstitutionalismiin) perinteelle voinut antaa näkyvämmän sijan. Poliittisten yksiköiden rinnakkaiselon hallinnassa nimittäin suvereniteetin rajoittaminen on ollut yksi ydinkysymyksistä, mikä teoksessakin korostuu. Julkisen vallan rajoituskäytäntönä konstitutionalismiin johtoeetoksena on ollut ehkäistä jonkin poliittisen tahon muodostumista rajattomassa

mielessä suvereeniksi. Koska kirjassa saksalainen ordoliberalismi, jonka avainkäsite oli taloudellinen valtiosääntö, mielletään toisen maailmansodan jälkeiseen integraatioon olennaisesti vaikuttaneeksi filosofiaksi, voisi konstitutionalistinen ajattelu olla yksi niistä kehityslinjoista, joiden pohjalta siirtymää 1950-luvun jälkeiseen integraatioon voisi näkyvämmän jäsentää. Lopulta paradoksi valtiosäännöstä suvereenin vallan rajoittajana ja demokraattisen kansansuvereniteetin takaajana on ollut yksi integraationkin kestoajanteista aina yhteismarkkinoiden luomisesta nykyhetkeen saakka.²

Mieltisen teos on kiitettävän näkemyksellinen ja laajapohjainen esitys poliittisten ajattelutraditioiden alkuperästä ja kehityksestä. Se lähestyy ideoita niiden historiallis-kontekstuaalisilla ehdoilla mutta onnistuu samalla jatkuvasti välittämään ideoiden merkityksen nykyisyydelle osoittaen, että tiedostamattomanakaan historia ei ole vain menneisyyttä, jota luonnehtisi katkos nykyisyyteen. Koska teos on yleistajuinen esitys, se avautuu laajalle lukijakunnalle. Erityisen avartavaa luettavaa kirja on niille, jotka haluavat ymmärtää oman aikamme poliittisten käsitteiden juuria ja sitä, millaisia hiljaisia sitoumuksia ja olettamuksia arvostelmat esimerkiksi Euroopan nykyintegraatiosta kuljettavat mukanaan. Lisäksi sen voi odottaa puhuttelevan niitä, jotka ovat kiinnostuneita filosofisluonteisten ideoiden ja reaali maailman

poliittisen järjestäytymisen välisistä vaikutusyhteyksistä. Ensinnäkin se auttaa näkemään, kuinka filosofisten ideoiden muotoutuminen on sisällöllisesti riippuvaista kulloisistakin sosiaalis-poliittisista olosuhteista, eikä poliittinen filosofia kehity vain ideatodellisuuden sisäisinä vaikutusyhteyksinä. Toiseksi se auttaa tulkitsemaan reaalihistoriaa ideoiden tuotteena eikä palauta ideoita historian jälkikäteen jäsentämisen abstraktioiksi. Tällaisena se antaa aineksia ajatella filosofiaa historiallisesti ja historiaa filosofisesti. Teos hahmottuu myös puheenvuoroksi, joka ilmentää uskoa siihen, että filosofis-aatteellisella reflektiolla on paikkansa eurooppalaisuuden mahdollisuuden rakentamisessa, eivätkä eurooppalaisuuden ehdot ole johdettavissa yksilöiden kohtalonomaisesta ja esipoliittisesta sosiaalisesta yhteisyydestä, jolle mielikuvat kansallisten yhteisöjen mahdollisuudesta ja merkityksestä ovat toisinaan perustuneet.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Robert Menasse, *Die Hauptstadt*. Suhrkamp, Berlin 2017.
- 2 Michael Wilkinson, *Authoritarian Liberalism. The Conjunction behind the Crisis*. Teoksessa *The Crisis behind the Eurocrisis. The Eurocrisis as a Multi-dimensional Systemic Crisis of the EU*. Toim. Eva Nanopoulos & Fotis Vergis. Cambridge University Press, Cambridge 2019, 101–121.